

Editorial Science Lab

દહન અને જ્વોત

અગ્નિનું વિજ્ઞાન

સર્જક અને વિનાશક

દહન શું છે?

જે રાસાયણિક પ્રક્રિયા દરમિયાન પદાર્થ ઓક્સિજન સાથે પ્રક્રિયા કરીને ઊર્જા ઉત્પન્ન કરે છે તેને દહન (Combustion) કહે છે.

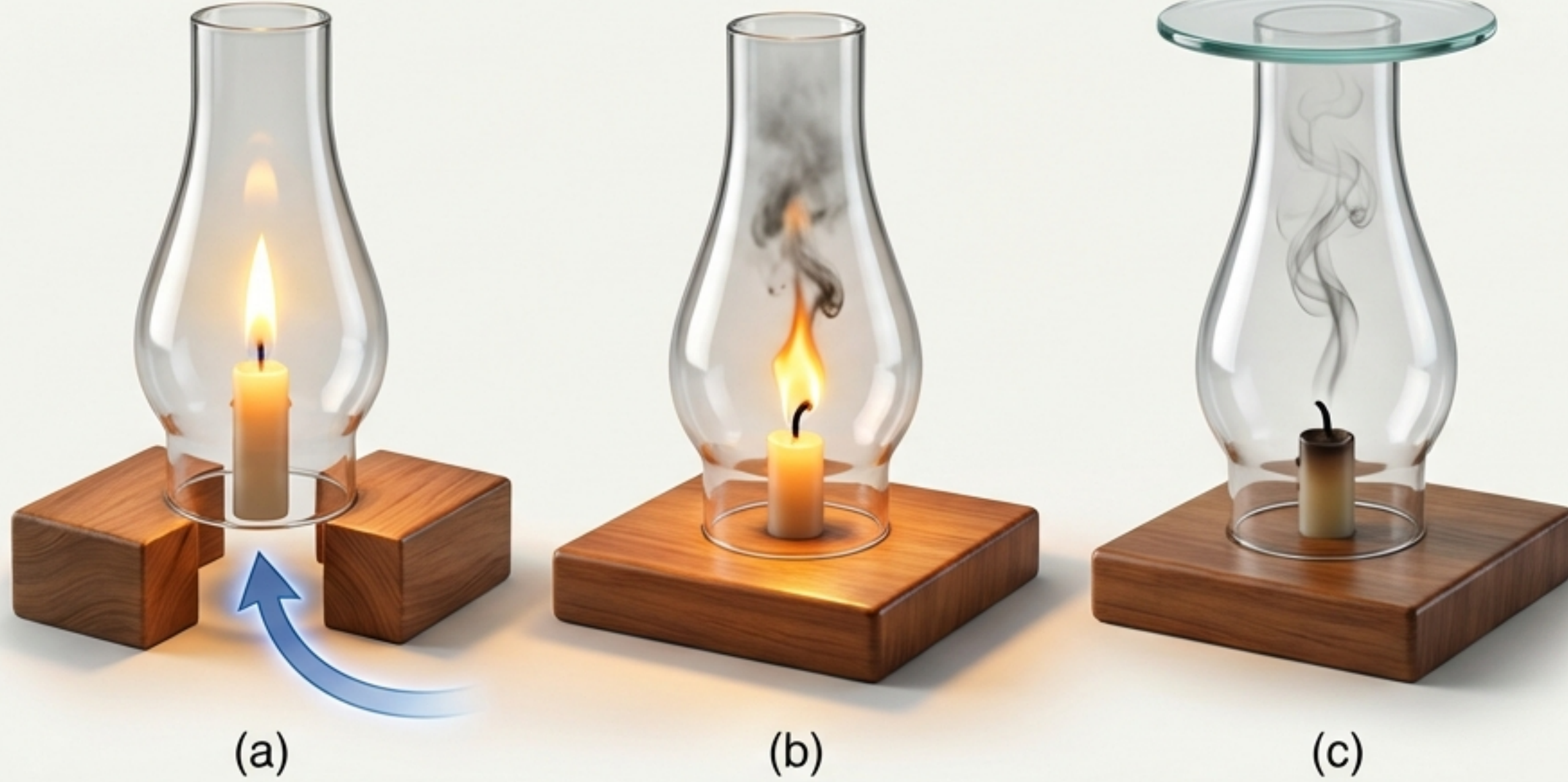
દહનશીલ
(Combustible)

અદહનશીલ
(Non-combustible)

શરત ૧: હવા (Condition 1: Air)

દહન માટે હવા જરૂરી છે.

શરત ૨: જ્વલનબિંદુ (Condition 2: Ignition Temperature)

જે નીચામાં નીચા તાપમાને પદાર્થ સળગે છે તે તાપમાન.

ગરમીનું વહન પાણી તરફ થાય છે. કાગળ તેના જ્વલનબિંદુ સુધી પહોંચતું નથી.

ખાલી કપ

પાણી ભરેલો કપ

દીવાસળીનો ઇતિહાસ (History of the Matchstick)

પ્રાચીન ઇજિપ્ત
(Ancient Egypt)

સફેદ ફોસ્ફરસ (જોખમી)
(White Phosphorus –
Dangerous)

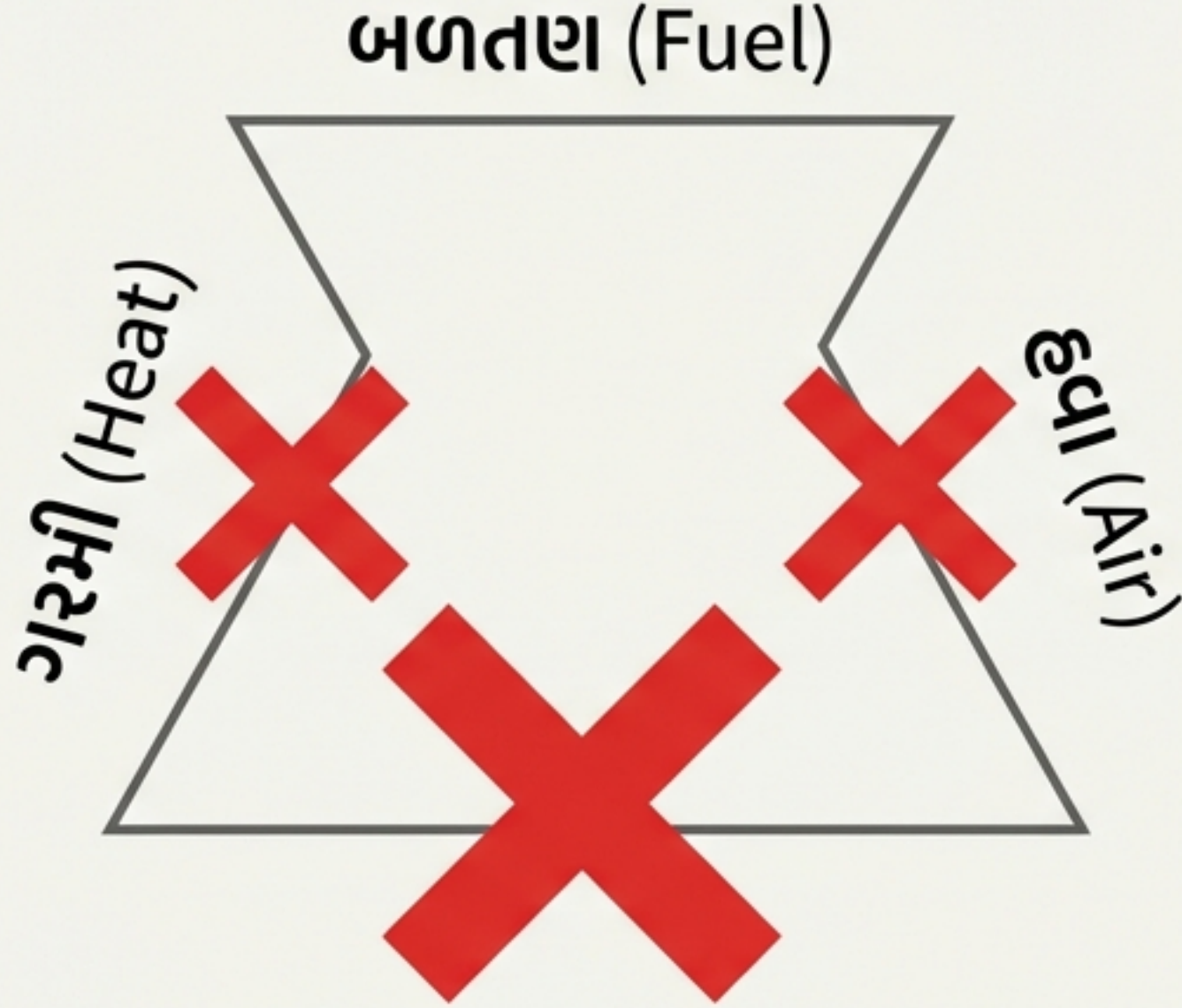

એન્ટિમની ટ્રાઈસલ્ફાઈડ
+ પોટેશિયમ ક્લોરેટ

કાચનો પાવડર +
લાલ ફોસ્ફરસ

ઘર્ષણ લાલ ફોસ્ફરસને સફેદ ફોસ્ફરસમાં ફેરવે છે, જે લાકડાને સળગાવે છે.

આગનું નિયંત્રણ (Controlling Fire)

1. પાણી જ્વલનશીલ પદાર્થને ઠંડો પાડે છે.
2. પાણીની વરાળ હવાના પુરવઠાને અટકાવે છે.

આગ ઓલવવા માટે ગરમી અથવા હવાને દૂર કરવી પડે.

જ્યારે પાણી કામ કરતું નથી (When Water Fails)

વિદ્યુતથી લાગેલી આગ

પાણી વિદ્યુતનું વહન કરે છે.

તેલ/પેટ્રોલની આગ

પાણી તેલ કરતા ભારે હોવાથી નીચે બેસી જાય છે.

CO2 (કાર્બન ડાયોક્સાઇડ)

- ધાબળાની માફક આગને ઢાંકી દે છે.
- સિલિન્ડરમાંથી બહાર નીકળતા ઠંડું થાય છે.

દહનના પ્રકારો (Types of Combustion)

ઝડપી દહન (Rapid Combustion)

વાયુ ઝડપથી સળગે છે તથા ઉષ્મા અને પ્રકાશ આપે છે.

સ્વયંસ્ફુરિત દહન (Spontaneous Combustion)

પદાર્થ અચાનક કોઈ દેખીતા કારણ વગર ભડકો થઈ સળગી જાય છે.

વિસ્ફોટ (Explosion)

ગરમી, પ્રકાશ અને અવાજ સાથે પ્રક્રિયા થાય છે.

જ્યોતનું બંધારણ (Structure of a Flame)

ફક્ત બાષ્પીભવન પામતા પદાર્થો જ જ્યોત આપે છે.

મીણ
(બાષ્પીભવન થાય છે)

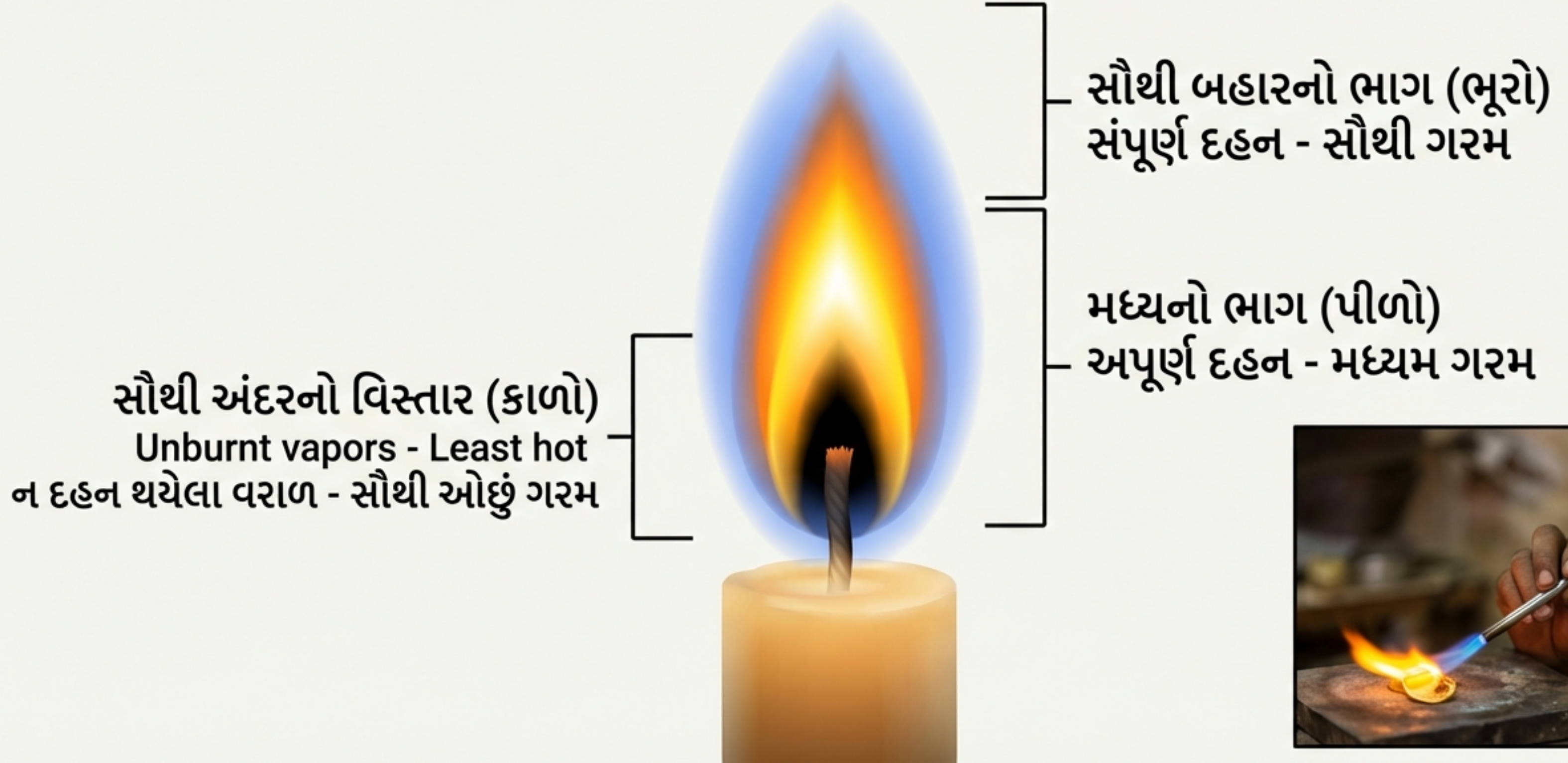

કોલસો
(બાષ્પીભવન થતું નથી)

અદહન પામેલા કાર્બનના ઢાગો

જ્યોતના વિવિધ ભાગ (Different Zones of a Flame)

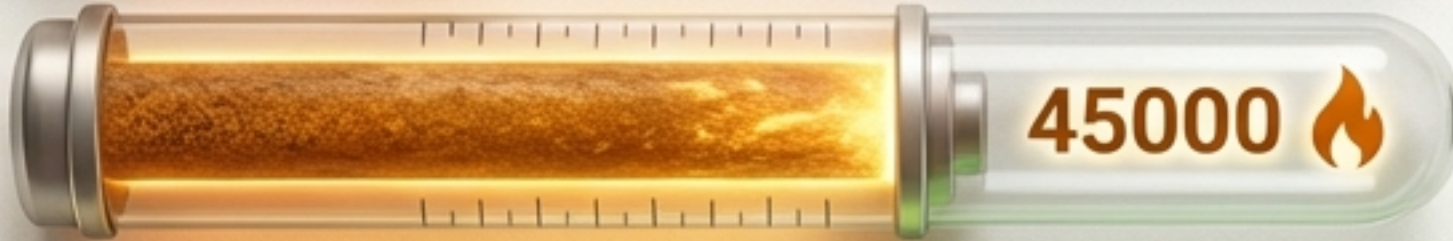
બળતણ કાર્યક્ષમતા (Fuel Efficiency)

કેલરી મૂલ્ય (Calorific Value) - kJ/kg

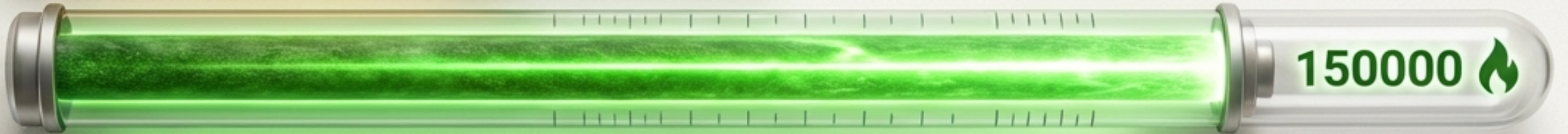
છાણાં
(Cow Dung)

પેટ્રોલ/ડીઝલ
(Petrol/Diesel)

હાઈડ્રોજન
(Hydrogen)

આદર્શ બળતણ (Ideal Fuel)

- ✓ સસ્તું અને સરળતાથી ઉપલબ્ધ
(Cheap and available).
- ✓ વધુ ઉષ્મા ઉત્પન્ન કરે
(High heat).
- ✓ કોઈ અનિચ્છનીય પદાર્થ ન છોડે
(No pollution).

બળતણના દહનની હાનિકારક અસરો (Harmful Effects)

શ્વસન સ્વાસ્થ્ય (Respiratory Health)

અદહન પામેલા કાર્બન કણો શ્વાસના રોગો (જેમ કે અસ્થમા) પેદા કરે છે.

કાર્બન મોનોક્સાઈડ (CO)

અપૂર્ણ દહનથી કાર્બન મોનોક્સાઈડ વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે. તે ઝેરી વાયુ છે.

ચેતવણી: બંધ ઓરડામાં કોલસો સળગાવીને સૂવું જોખમી છે.

પર્યાવરણ પર અસર (Environmental Impact)

સમસ્યા (The Problem)

- ✓ ગ્લોબલ વોર્મિંગ (Global Warming): CO2 નું વધતું પ્રમાણ.
- ✓ એસિડ વર્ષા (Acid Rain): સફર અને નાઈટ્રોજનના ઓક્સાઈડ વરસાદ સાથે ભળે છે.

ઉકેલ (The Solution)

- ✓ સ્વચ્છ બળતણ (Cleaner Fuel): વાહનોમાં CNG નો ઉપયોગ કરો.

ઊર્જા જરૂરી છે, પણ જવાબદારી સાથે.